

Prospek Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah

The Prospect of Community Service Order in the Syariah Court

NURBAZLA ISMAIL
MOHD AL ADIB SAMURI

ABSTRAK

Hukuman maksimum bagi kesalahan jenayah Syariah yang termaktub dalam enakmen dan akta mahkamah Syariah di Malaysia ialah tiga tahun penjara, RM5,000 dan enam kali sebatan. Apabila dikaji secara mendalam, hukuman ini didapati tidak setimpal dengan berat kesalahan jenayah yang dilakukan. Enakmen dan akta mahkamah Syariah juga tidak menyebut mana-mana hukuman lain yang boleh dihukumkan kepada pesalah jenayah Syariah di Malaysia. Justeru, kajian ini dilakukan untuk meneliti ruang pelaksanaan perintah khidmat masyarakat berdasarkan bidang kuasa mahkamah dan mengkaji prospek perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah menurut perspektif Hakim-hakim Syarie. Kajian ini menggunakan kaedah temu bual separa struktur dengan menemu bual sembilan orang Hakim Mahkamah Tinggi Syariah dan seorang Ketua Pendaftar Mahkamah Syariah di lima buah negeri di Malaysia. Sementara itu, dapatan kajian dianalisis menggunakan kaedah tematik dan deskriptif. Dapatan kajian ini menunjukkan perintah khidmat masyarakat boleh dilaksanakan sebagai satu hukuman pilihan bagi kesalahan jenayah Syariah di Malaysia. Ini berdasarkan kepercayaan para Hakim Syarie bahawa perintah ini mempunyai prospek yang cerah untuk dilaksanakan dan boleh memberi kesan positif kepada pesalah. Kajian ini penting untuk menjadi panduan kepada pengamal undang-undang Syariah di Malaysia bagi melaksanakan perintah ini.

Kata kunci: Perintah khidmat masyarakat; bidang kuasa mahkamah; perspektif hakim syarie; prospek hukuman

ABSTRACT

The maximum penalty for syariah criminal offences prescribed in the Syariah courts' enactment and act in Malaysia are three years imprisonment, RM5,000 and six strokes of whipping. Upon further scrutiny, these sentences do not commensurate with the crime committed which are indeed serious offences. In addition, the Syariah court enactment and act also do not prescribe any other punishment that may be sentenced against syariah criminal offenders in Malaysia. Therefore, the objective of this research is to analyse the scope of application of community service order based on the court's jurisdiction and to review the prospects of community service orders in accordance with the perspective of the Syarie Judges. This study has applied a semi-structural interview methodology by interviewing nine Syariah High Court Judges and the Chief Registrar of the Syariah Court in five states of Malaysia. The findings of the study were analyzed using thematic and descriptive methods. The study found that the community service order may be implemented as an optional punishment for the Syariah criminal offences in Malaysia. This is based on the Judges' beliefs that such a sentence has a bright prospect for implementation and also have a positive impact on offenders. This study is important and serves as a guidance for practitioners of Syariah law in Malaysia for the implementation of such a sentence.

Keywords: Community service order; the court's jurisdiction; the perspective of Syariah Court Judges; the prospectively of such sentence

PENGENALAN

Undang-undang jenayah Syariah di Malaysia adalah tertakluk kepada bidang kuasa mahkamah Syariah di setiap negeri. Pengamalannya adalah berbeza mengikut akta atau enakmen setiap negeri. Namun, hukuman maksimum bagi setiap negeri adalah sama, iaitu tiga tahun penjara, RM5,000 dan enam kali sebatan. Manakala perintah khidmat masyarakat merupakan hukuman yang ingin

dicadangkan pelaksanaannya di Mahkamah Syariah sebagai pilihan hukuman atau alternatif kepada pesalah jenayah Syariah (Nurbazla & Mohd Al Adib 2014a). Perintah ini telah lama dilaksanakan di negara Barat tetapi tidak bermaksud bahawa negara Islam tidak pernah dan tidak boleh melaksanakannya. Negara Islam melaksanakan perintah ini di bawah hukuman takzir yang memberi kebebasan kepada pemerintah untuk menghukum (Nurbazla & Mohd Al Adib 2014b).

Oleh sebab itu, istilah perintah khidmat masyarakat tidak diperkenalkan secara meluas.

Dalam konteks Malaysia, cadangan pelaksanaan perintah ini perlu dikaji dengan teliti bagi memastikan kesesuaian hukuman dengan sistem keadilan jenayah Syariah, terutama dari sudut hukum Syarak. Namun, timbul persoalan, apakah perspektif para hakim Syarie berhubung prospek pelaksanaan perintah ini sekiranya ia menepati hukum Syarak berdasarkan prinsip hukuman takzir? Oleh yang demikian, kajian ini dibuat untuk meneliti prospek perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah menurut perspektif hakim-hakim syarie sekiranya ingin dilaksanakan dalam sistem keadilan jenayah Syariah. Selain itu, bidang kuasa Mahkamah Syariah juga perlu dikenal pasti untuk melihat ruang-ruang yang mungkin wujud, sama ada untuk dimasukkan peruntukan baru atau dipinda atau ditafsirkan peruntukan sedia ada bagi tujuan pelaksanaan perintah ini.

BIDANG KUASA MAHKAMAH SYARIAH BERDASARKAN AKTA ATAU ENAKMEN

Sistem perundangan yang diamalkan di Malaysia adalah bersifat dwi-sistem, iaitu sivil dan syariah. Kedua-dua sistem ini mempunyai fungsinya tersendiri dalam menyusun atur kehidupan masyarakat pelbagai kaum dan agama yang mendiami negara ini. Sistem ini bergerak seiringan dan saling melengkapi antara satu sama lain. Justeru, perbincangan yang memfokuskan kepada bidang kuasa Mahkamah Syariah secara tidak langsung perlu turut membincangkan bidang kuasa Mahkamah Sivil yang berkait rapat dengan perintah khidmat masyarakat.

Mahkamah Syariah di Malaysia mempunyai bidang kuasa berkaitan kesalahan jenayah Syariah berdasarkan peruntukan Seksyen 2, Akta Mahkamah Syariah (Bidangkuasa) 1965 Pindaan 1988 (Akta 355) yang menyatakan bahawa kesalahan hanya boleh disabitkan kepada orang yang beragama Islam sahaja. Kesalahan pula hanya sebagaimana yang disebut di dalam Senarai 2, Jadual ke-9, Perlembagaan Persekutuan (2009) berhubung dengan kesalahan-kesalahan terhadap rukun-rukun agama Islam sahaja. Manakala hukuman yang boleh dijatuhkan bagi kesalahan-kesalahan tersebut pula ialah penjara tidak melebihi tiga tahun atau denda tidak melebihi RM5,000 atau sebatan tidak melebihi enam kali atau mana-mana gabungan hukuman tersebut. Di sini jelas menunjukkan bidang kuasa dan hukuman bagi kesalahan jenayah di Mahkamah

Syariah adalah rendah jika dibandingkan dengan bidang kuasa yang diperuntukkan dalam sistem Mahkamah Sivil.

Manakala Mahkamah Sivil di Malaysia pula mempunyai bidang kuasa berkaitan kesalahan jenayah berdasarkan Akta Mahkamah Kehakiman 1964 (Akta 91) dan Akta Mahkamah Rendah 1948 (Akta 92). Apabila membincangkan bidang kuasa Mahkamah Sivil, perlu disebut bahawa terdapat tiga peringkat mahkamah, iaitu Mahkamah Tinggi, Mahkamah Sesyen dan Mahkamah Majistret. Ini kerana bidang kuasa ketiga-tiga mahkamah berhubung kes jenayah adalah berbeza. Namun, bidang kuasa maksimum bagi mahkamah-mahkamah Sivil ini merangkumi semua jenis kesalahan selain kesalahan yang boleh dihukum dengan hukuman mati. Manakala hukuman maksimum pula ialah apa-apa hukuman yang dibenarkan oleh undang-undang selain hukuman mati. Ini jelas menunjukkan perbezaan yang ketara antara bidang kuasa Mahkamah Sivil dan Syariah (Nurbazla 2014).

Justeru, dapat disimpulkan bahawa perintah khidmat masyarakat hanya boleh dilaksanakan di Mahkamah Syariah Malaysia bagi kesalahan-kesalahan tertentu sebagaimana yang diperuntukkan dalam Akta 355. Sekiranya kesalahan yang dilakukan terkeluar daripada bidang kuasa tersebut, kes tersebut akan dibicarakan di Mahkamah Sivil. Oleh kerana peruntukan undang-undang bagi kesalahan jenayah Syariah di setiap negeri adalah berbeza, peruntukan undang-undang yang mungkin sesuai dan boleh digunakan untuk menjatuhkan perintah khidmat masyarakat akan dibincangkan dengan lebih lanjut.

PERUNTUKAN UNDANG-UNDANG BERHUBUNG PERINTAH KHIDMAT MASYARAKAT

Dalam sistem undang-undang jenayah Syariah Malaysia, peruntukan berkaitan perintah khidmat masyarakat belum diperuntukkan di dalam mana-mana akta atau enakmen. Ini berbeza dengan keadaan di Amerika Syarikat yang mempunyai statut merujuk kepada 'Program Pekerjaan Khidmat Masyarakat'. Namun, Bahagian Perkhidmatan Sosial Illinois tidak mentafsirkan peruntukan tersebut secara terus dengan apa yang terdapat di dalam statut. Akan tetapi, peruntukan tersebut memerlukan kuasa daripada Lembaga Pesuruhjaya Daerah untuk ditafsirkan melalui penerimaan dan kelulusan daripada cadangan. Ini kerana bidangkuasa undang-undang di sana disediakan oleh statut (Brennan & Mason 1983).

Dengan demikian, akta atau enakmen jenayah Syariah di Malaysia perlu dikaji untuk mengenal pasti peruntukan-peruntukan sedia ada yang mungkin boleh ditafsirkan sebagai perintah khidmat masyarakat atau mungkin boleh diwujudkan satu peruntukan baru yang dikhususkan untuk perintah tersebut. Perbincangan selanjutnya dalam kajian ini menggunakan Undang-undang Syariah Wilayah-wilayah Persekutuan sebagai asas perbincangan kerana undang-undang ini merupakan undang-undang terkini yang telah digubal dan kebanyakan undang-undang negeri lain merujuk undang-undang ini untuk sebarang perubahan. Oleh sebab itu, undang-undang ini dilihat relevan untuk digunakan buat masa sekarang.

AKTA/ENAKMEN JENAYAH SYARIAH

Berdasarkan Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 559), hanya terdapat dua peruntukan yang menyebut berkaitan hukuman pemulihan, iaitu Seksyen 54 dan Seksyen 55. Hukuman ini boleh dikaitkan dengan perintah khidmat masyarakat. Namun, pelaksanaannya adalah berdasarkan undang-undang yang memberi peruntukan, sama ada dalam bentuk penubuhan institusi pemulihan atau penganjuran program-program khusus bagi tujuan pemulihan.

Menurut Seksyen 54 (Akta 559), mahkamah boleh menetapkan mana-mana tempat atau institusi, menjadi pusat pemulihan untuk mengkomitkan orang yang disabitkan bersalah. Seksyen ini terlalu umum dan tidak menjelaskan dengan lebih lanjut maksud yang dikehendaki dengan tempat yang boleh dijadikan sebagai pusat pemulihan (Nurbazla 2014). Namun, seksyen ini memberi kuasa kepada hakim untuk memerintahkan mana-mana tempat yang difikirkan sesuai untuk dijadikan tempat pemulihan bagi pesalah. Tambahan pula, sekiranya perintah khidmat masyarakat ingin dimasukkan ke dalam pilihan hukuman bagi kesalahan jenayah, peruntukan seksyen ini boleh digunakan bagi menetapkan tempat menjalani hukuman.

Seterusnya, Seksyen 55 (Akta 559) pula menyebut bahawa orang yang disabitkan bersalah boleh dikomitkan ke pusat pemulihan untuk menjalani apa-apa kaunseling atau pemulihan. Ini bermaksud hukuman yang boleh dijalani oleh pesalah mungkin berbentuk kaunseling atau pemulihan. Walau bagaimanapun, tiada penjelasan lanjut berhubung maksud kaunseling atau pemulihan yang boleh dikenakan (Nurbazla 2014). Oleh yang demikian, pemulihan mungkin boleh dilakukan dalam bentuk

hukuman perintah khidmat masyarakat. Ini kerana hukuman tersebut boleh dilakukan dalam bentuk yang pelbagai, termasuk kaunseling dan rawatan kerohanian.

Namun demikian, akta tersebut memberi kuasa kepada mahkamah untuk memutuskan hukuman sedemikian untuk tempoh yang tidak melebihi enam bulan. Tempoh yang terhad ini mungkin boleh diperluaskan agar hukuman yang akan diperintahkan tidak terikat dengan tempoh, tetapi mengikut kadar dan jenis kesalahan yang difikirkan sesuai oleh para hakim. Sungguhpun demikian, seksyen ini memberi kelonggaran dari sudut pelaksanaan sebagai ganti hukuman sedia ada atau tambahan kepada hukuman sedia ada (Nurbazla 2014). Ini bermaksud hukuman pemulihan atau kaunseling boleh dijadikan sebagai hukuman tambahan bagi hukuman pemenjaraan. Ia sesuatu yang dilihat sebagai kebaikan seksyen ini yang boleh dikekalkan untuk pengamalan.

Seksyen 55 (Akta 559) juga menyebut tentang kesalahan-kesalahan yang boleh dihukum dengan hukuman kaunseling atau pemulihan. Seksyen-seksyen tersebut perlu dibaca bersama dengan seksyen ini. Seksyen-seksyen tersebut ialah Seksyen 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 dan 31, yang menyebut tentang kesalahan-kesalahan berhubung dengan akidah dan kesalahan yang berkaitan dengan kesucian agama Islam dan institusinya. Oleh itu, boleh disimpulkan bahawa kesalahan-kesalahan ini sesuai untuk dikenakan perintah khidmat masyarakat.

Selain itu, Seksyen 56 (Akta 559) yang menyebut tentang kuasa mahkamah untuk mengkomitkan pesalah perempuan ke rumah diluluskan juga boleh membawa maksud bahawa pesalah ini mungkin boleh dikenakan perintah khidmat masyarakat. Ini kerana 'rumah diluluskan' yang disebut oleh akta tidak dijelaskan maksudnya di dalam akta ini. Rumah tersebut mungkin boleh bermaksud institusi atau badan berkebajikan sebagaimana yang mungkin dimaksudkan oleh Seksyen 54 akta yang sama (Nurbazla 2014). Walau bagaimanapun, Seksyen 56 ini dikhususkan hanya kepada pesalah perempuan sahaja. Manakala kesalahan yang dimaksudkan pula ialah kesalahan yang berhubung dengan kesusilaan, iaitu Seksyen 20 sehingga Seksyen 29 Akta 559. Hukuman pemulihan yang disebut di dalam seksyen-seksyen ini mungkin boleh ditafsirkan sebagai hukuman perintah khidmat masyarakat. Namun, ia memerlukan satu garis panduan yang jelas dan teliti untuk dilaksanakan dalam sistem keadilan jenayah Syariah di Malaysia.

AKTA/ENAKMEN/ORDINAN TATACARA JENAYAH SYARIAH

Berdasarkan Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 560), hanya terdapat dua peruntukan yang mungkin boleh dikaitkan dengan hukuman perintah khidmat masyarakat, iaitu Seksyen 129 dan Seksyen 130. Seksyen 129 menyebut tentang pesalah kali pertama, manakala Seksyen 130 menyebut tentang syarat bon.

Menurut Seksyen 129 (Akta 560), apabila seseorang disabitkan dengan kesalahan yang boleh dihukum dengan hukuman pemenjaraan, pesalah itu boleh dilepaskan dalam cubaan akhlak untuk berkelakuan baik. Namun, faktor-faktor tertentu perlu diambil kira sebelum hukuman ini dijatuhkan. Cubaan akhlak untuk berkelakuan baik mungkin boleh ditafsirkan sebagai khidmat masyarakat. Ini bermaksud hakim mungkin perlu menjelaskan hukuman tersebut kepada pesalah dengan menyatakan bentuk khidmat masyarakat yang perlu dijalani dan tempoh yang perlu disempurnakan. Di samping itu, hakim perlu memerintahkan badan-badan tertentu yang perlu memantau pesalah-pesalah ini. Walau bagaimanapun, perintah yang ingin dikeluarkan oleh hakim ini perlu ada garis panduan yang jelas secara bertulis. Ini kerana para hakim mungkin akan risau sekiranya hukuman yang dijatuhkan tanpa ada peruntukan yang jelas akan dianggap sebagai menyalahi kuasa (Sheikh Mohd Roze 2013). Terdapat juga kemungkinan bahawa hukuman tanpa peruntukan ini akan disalahgunakan oleh mana-mana hakim.

Berdasarkan Seksyen 130 pula (Akta 560), apabila seseorang yang dikehendaki oleh mahkamah supaya menyempurnakan suatu bon yang memerlukan pesalah untuk berkelakuan baik, pihak mahkamah boleh memasukkan beberapa syarat ke dalam bon tersebut. Syarat-syarat tersebut jelas menyebut supaya pesalah mesti berada di dalam pengawasan seseorang dan berkaitan tempat kediaman, pekerjaan dan syarat lain yang difikirkan perlu oleh mahkamah. Namun begitu, seksyen ini tidak dinyatakan dengan teliti pilihan yang ada oleh mahkamah untuk memilih badan pengawasan atau penyeliaan dan juga tempat untuk menjalani hukuman.

Oleh itu, adalah satu keperluan untuk dijelaskan lagi mengenai peruntukan tersebut atau dibuat satu garis panduan khas untuk hukuman perintah khidmat masyarakat. Meskipun peruntukan atau garis panduan yang tertalu teliti mungkin menyebabkan tiada keluasan pada penghakiman seseorang hakim, namun ia dilihat mampu memberi kuasa dan juga

pilihan bagi seseorang hakim untuk memutuskan hukuman yang difikirkan mampu memberi kesan kepada pesalah dan bukan sekadar menghukum (Mohd Khaldun 2012).

METODOLOGI

Makalah ini menerapkan kajian kualitatif berbentuk kajian kes yang meneliti prospek pelaksanaan perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah di Malaysia. Mahkamah Syariah dipilih kerana perintah ini dicadangkan untuk dilaksanakan di Mahkamah Syariah di Malaysia, khususnya bagi kesalahan jenayah Syariah. Manakala partisipan kajian ini terdiri daripada sembilan orang Hakim Mahkamah Tinggi Syariah dan seorang Ketua Pendaftar Mahkamah Syariah di lima buah negeri di Malaysia. Mereka dipilih berdasarkan pengalaman mereka yang pernah memutuskan hukuman jenayah di Mahkamah Tinggi Syariah. Selain itu, mereka dipilih dari setiap negeri sebagaimana yang dicadangkan oleh Ketua Pendaftar Jabatan Kehakiman Syariah Negeri tersebut melalui surat rasmi. Negeri-negeri tersebut dipilih mengikut zon di Semenanjung Malaysia, iaitu zon tengah (Selangor dan Wilayah Persekutuan), zon selatan (Johor), zon timur (Pahang) serta zon utara (Kedah). Ini kerana zon-zon ini dianggap meliputi keseluruhan Semenanjung Malaysia.

Pengumpulan data kajian ini menggunakan kaedah temu bual separa struktur dengan menemu bual 10 orang partisipan kajian. Data dikumpulkan daripada akta-akta mahkamah Syariah yang berkaitan dengan tajuk kajian. Sementara itu, dapatan kajian pula dianalisis menggunakan kaedah tematik dan deskriptif. Pada peringkat awal, data mentah kajian ditranskripsi satu persatu berdasarkan setiap patah perkataan yang disebut oleh partisipan kajian. Data seterusnya dikumpulkan dalam beberapa kumpulan dan dibentuk menjadi tema-tema yang difahami. Kemudiannya, data dianalisis berdasarkan setiap tema yang dibentuk menggunakan kaedah deskriptif.

PERSPEKTIF HAKIM SYARIE DAN PROSPEK PERINTAH KHIDMAT MASYARAKAT DI MAHKAMAH SYARIAH

Dalam membincangkan satu cadangan baru perintah khidmat masyarakat ini, adalah penting untuk difikirkan dengan teliti, apakah prospek atau peluang untuk pelaksanaan perintah khidmat masyarakat ini di Mahkamah Syariah di Malaysia pada masa hadapan?

Perspektif partisipan dalam kajian ini adalah berbeza berdasarkan pengamalan hukuman di negeri masing-masing. Sebahagian partisipan beranggapan potensi untuk dilaksanakan hukuman ini pada masa hadapan adalah cerah dan baik. Ini berdasarkan respon beberapa partisipan seperti berikut:

Partisipan 1: "...prospek ni cerah, saya nampak. Maknanya, kalau ada *politic will* yang kuat tak ada masalah. Ataupun kehendak tu dah kuat..."

Partisipan 2: "...Saya nampak masa depan untuk peruntukan itu dimasukkan dalam enakmen jenayah Syariah, saya nampak, memang ada. Baguslah kewajarannya..."

Partisipan 5: "...Itu, prospek untuk berkembang, pada saya, positif..."

Partisipan 6: "...khidmat masyarakat ni, prospek dia bagus la. Tak ada masalah sebenarnya. Untuk pelaksanaan pada masa hadapan, saya melihat, peluang besar ni, lebih baik untuk dibuat..."

Partisipan 8: "...saya fikir memang peluang yang besar la. Sebab masyarakat kita ni dah mula memandang, tak macam dulu. Sekarang ni, peredaran masa, orang mula berfikir banyak. Jadi, bila pemikiran manusia ni berganjak daripada satu tahap ke tahap yang lebih luas. Jadi, kita takkan nak pegang pada benda lama je. Tiga benda tu je, denda, penjara, sebat. Jadi, memang kita nampak la. Insya Allah perubahan akan berlaku dan memang kita sangat-sangat berharap benda tu akan terlaksana..."

Partisipan 9: "...Saya rasa benda ni, dari segi prospek untuk masa depan ni, satu benda yang kemungkinan akan berlaku benda yang macam tu, *ok*. Mudah-mudahan apa yang kita buat ni akan lebih berkesan. *So*, saya rasa, prospeknya ada. Cepat lambat, bergantung kepada keadaan. Tapi benda ni dah cuba *dihighlightkan*..."

Partisipan 10: "...Memang prospek lebih baik la, kan buat masa depan ni..."

Terdapat segolongan pihak yang menyokong pelaksanaan perintah khidmat masyarakat dalam sistem perundangan negara masing-masing. Berdasarkan kajian Israel & Dawes (2002), sebahagian daripada penyelidik akademik telah menyatakan keyakinan berkenaan potensi penalti bersifat kemasyarakatan ini, walaupun Suruhanjaya Pembaharuan Undang-undang Australia menyimpulkan pengenalan hukuman penalti yang bukan pemenjaraan tidak secara automatik membawa kepada hukuman yang lebih bersifat kemanusiaan dan hanya hukuman.

Sungguhpun prospek pelaksanaan perintah ini dilihat cerah, namun ia sesuatu yang bersyarat. Jika syarat ini dipenuhi, barulah pelaksanaan ini berkemungkinan akan berlaku. Namun, pelbagai faktor perlu diteliti dan dipertimbangkan sebelum dikemukakan kepada pihak penggubal dan pelaksana perintah ini supaya dapat memudahkan pihak-pihak terbabit. Hal ini disokong oleh partisipan berikut:

Partisipan 1: "...prospek ni cerah, saya nampak. Dengan syarat, maknanya modul tadi tu jelas. Kemudian kaedah-kaedah penyeliaan pun kena ada. Kemudian kaedah-kaedah pemantauan program tu kena ada. Lepas tu, ada badan agensi mana yang bertanggungjawab. Maknanya kalau benda tu dah jelas apa semua, jadi di peringkat mahkamah ni, dia keluar perintah je. Khidmat masyarakat berapa bulan. Jadi daripada sudut mahkamah, makna kalau modul tu dah cantik, maknanya tak ada masalah pada kita. Malahan mungkin lebih ke arah tu hukuman, hakim-hakim. Makna, fasiliti apa semua tu dah *strong*, dah sempurna, dah kukuh, *ok*..."

Partisipan 2: "...Saya nampak masa depan untuk peruntukan itu dimasukkan dalam enakmen jenayah syariah, saya nampak, memang ada. Baguslah kewajarannya..."

Partisipan 5: "...Itu, prospek untuk berkembang, pada saya, positif. Tinggal lagi dengan syarat, masyarakat mesti maklum, pertama, hak dia. Keduanya, masyarakat perlu tahu, macam mana dia nak dapatkan bantuan. Keduanya, peguam-peguam mesti didedahkan, macam mana benda-benda ni boleh dipohon..."

Selain itu, prospek perintah khidmat masyarakat ini dilihat dari sudut kesan pelaksanaan hukuman tersebut menurut pandangan beberapa orang partisipan. Hukuman ini mampu memberi kesan kepada pesalah, masyarakat serta pemerintah. Ia juga mampu menyelesaikan permasalahan negara. Ini dinyatakan oleh partisipan berikut:

Partisipan 6: "...khidmat masyarakat ni, terutama, dia akan meluaskan bidangkuasa mahkamah. Yang kedua, dia akan menyebabkan pihak-pihak ada alternatif untuk menyelesaikan masalah sosial masyarakat, bukan sekadar kaedah menghukum, memenjarakan, denda sahaja ataupun sebat. Khidmat masyarakat ni, salah satu kaedah penyelesaian apa-apa krisis moral, ataupun tatalaku yang berlaku dalam masyarakat. Satu alternatif yang baik la..."

Partisipan 10: "...Pengalaman hak Pahang ni, kan. Arahan daripada Tuanku tu, memang pesalah tu, dia rasa insaf. Baik, cukup baik la kan. Pengalaman dari situ la, kan. Memang kesan dia, cukup baik. Dia rasa insaf, mungkin duduk dalam penjara, mungkin dia tak insaf, kan. Bercampur gaul dengan orang yang sama-sama dia..."

Perintah khidmat masyarakat dilihat wajar untuk dilaksanakan berdasarkan realiti keadaan semasa. Ini kerana kebanyakan pihak, sama ada badan pelaksana atau masyarakat sudah bosan dengan hukuman yang sama, iaitu tiga tahun penjara, RM 5000 dan enam kali sebatan sahaja. Hukuman biasa ini kadangkala tidak mendatangkan kesan kepada pesalah. Ia seolah-olah dilaksanakan hanya untuk memenuhi syarat untuk memberi hukuman sahaja tanpa menimbangkan faktor memperbaiki, menginsafkan dan mendidik pesalah. Partisipan kajian menyebut:

Partisipan 8: "...saya fikir memang peluang yang besar la. Sebab masyarakat kita ni dah mula memandang, tak macam dulu. Orang dulu jumud, fikiran tak berkembang. Sekarang ni, peredaran masa, orang mula berfikir banyak. Jadi, bila pemikiran manusia ni

beranjak daripada satu tahap ke tahap yang lebih luas. Jadi, kita takkan nak pegang pada benda lama je. Tiga benda tu je, denda, penjara, sebat. Dah bosan dah. Orang mahkamah dah bosan dah, nak jatuhkan hukuman tu...”

Namun begitu, dari sudut bidang kuasa, Mahkamah Syariah tidak mempunyai bidangkuasa yang luas berbanding Mahkamah Sivil. Oleh itu, Hakim Syarie terikat dengan peruntukan sedia ada sahaja untuk melaksanakan hukuman berbentuk khidmat masyarakat ini. Ini dinyatakan oleh partisipan berikut:

Partisipan 5: “...Cuma tinggal lagi sekarang ni, pertamanya, yang saya pandang adalah, hakim tidak boleh membuat hukuman sesuka hati...”

Partisipan 8: “...sebab kita tak macam sivil. Sivil, dia luas, budi bicara hakim. Kalau hakim rasa dia nak tampar, dia tampar kat situ je. Bidangkuasa tu. Kita tak ada bidangkuasa...”

Manakala menurut beberapa orang partisipan, pelaksanaan perintah ini bergantung kepada pihak pemerintah dengan sokongan ahli politik berdasarkan perbincangan di parlimen. Sekiranya mereka mengehendaki perintah ini dilaksanakan, tidak menjadi satu masalah untuk disebut hukuman ‘perintah khidmat masyarakat’ di dalam mana-mana enakmen atau akta, sama ada di Mahkamah Syariah atau Sivil seterusnya dilaksanakan di Malaysia.

Partisipan 1: “...Maknanya, kalau ada *politic will* yang kuat tak ada masalah. Atau pun kehendak tu dah kuat. Sebab parlimen *ok* je kot, bahas bahas bahas. Dia pun bahas pun politik je. Dia bukannya faham sangat bab-bab ni. Tapi rasa, mesti diorang lebih menyokong ni...”

Partisipan 2: “...maknanya katakan menteri kita kata la, dia nak melaksanakan benda ni, *ok*. Mungkin Majlis Agama Islam ke, *ok*. Buat mekanisme pelaksana macam mana, keluarkan kaedah, satu yang menjadi panduan kepada pelaksana-pelaksana, kaedah yang khusus. Enakmen pun lagi kuat, sebab enakmen perlukan perbincangan. Sebab kaedah ni, memang dia longgar sikit la. Tapi kalau enakmen, lagi kuat lagi. Kalau ada akta pun, lagi bagus...”

Partisipan 3: “...bergantung pada kesungguhan kerajaan sama ada nak buat atau tak buat. Kalau kerajaan tak bersungguh, kita orang bawah-bawah ni nak buat, tapi kalau orang kerajaan tak nak, tak boleh la. Apa-apa pun, mesti kesungguhan kepada pihak-pihak pemerintah. Kalau pihak-pihak pemerintah tak bersungguh, orang kita bagi *paper*, bagi itu, suruh buat cadangan, depa buat tak tahu, takda la. Kesungguhan tu mesti ada la. *Confirm*, apa-apa pun, *you* nak apa pun, nak buat sesuatu perubahan, mesti kepada pemerintah. Pemerintah kata tidak, tidak. Pemerintah kata ya, ya...”

Namun demikian, hasil dapatan ini bercanggah dengan dapatan daripada seorang partisipan lain yang mengatakan hukuman berbentuk perintah khidmat masyarakat ini telah lama dilaksanakan di Selangor tetapi tiada laporan yang pernah dibuat.

Walaupun telah banyak kes yang telah diputuskan dengan hukuman tersebut, namun hakim masih lagi terikat dengan undang-undang sedia ada dan tidak boleh memutuskan hukuman mengikut kehendak sendiri. Hakikatnya, hakim mempunyai kuasa untuk memberi perintah tersebut sekiranya difikirkan perlu mengikut budi bicara selagi ia tidak bercanggah dengan hukum Syarak. Ini menurut prinsip hukuman takzir.

Partisipan 5: “...Sebenarnya, di Selangor sendiri la. Untuk perenggan, untuk amalan Seksyen 97 secara umum, dah berlaku selama beberapa tahun. Pengalaman saya, dah ada berpuluh atau beratus kes. Cuma, tak ada laporan dibuat ataupun kajian dibuat. Dari segi khidmat masyarakat, kita dapati pun dah bermula sebenarnya. Cuma tinggal lagi sekarang ni, pertamanya, yang saya pandang adalah, hakim tidak boleh membuat hukuman sesuka hati...”

Dapatan kajian menunjukkan prospek perintah ini dilihat sukar untuk berkembang disebabkan pesalah yang tidak memahami hak mereka untuk membuat rayuan. Perintah ini hanya akan dilaksanakan setelah hakim membuat pertimbangan yang sesuai. Partisipan kajian menyebut:

Partisipan 5: “...Masalah sekarang ialah, tertuduh ni pun tak faham. Dia mengaku salah, lepas tu, dia tak faham hak dia untuk merayu. Bila kita suruh lantik peguam, tak nak. Jadi, macam mana prospek tu nak berkembang? Dari sudut kehakiman atau perundangan, apa yang nak dipertimbangkan oleh hakim? Masalahnya, Mahkamah Syariah ni kadang-kadang susah nak berkembang atau prospek tu nak berkembang, dia hanya bergantung kepada hakim...”

Namun begitu, berbeza pula pandangan partisipan yang melihat bahawa hukuman ini berbentuk baharu dan memerlukan kajian yang teliti untuk direalisasikan dalam sistem kehakiman Malaysia. Ini mungkin kerana mereka tidak melaksanakan hukuman berbentuk sedemikian tetapi terdapat usaha untuk memperkenalkan hukuman ini kepada pihak penggubal undang-undang Malaysia. Usaha ini perlu diteruskan untuk menunjukkan terdapat usaha yang dilakukan bagi memastikan hukuman seperti ini dilaksanakan. Hal ini dinyatakan oleh partisipan berikut:

Partisipan 3: “...macam mana cara nak meyakinkan? Dan macam mana kita nak tunjukkan, benda ni sesuatu yang baik. Dan kita jangan rasa kecewalah. Benda tu kena, bagi tiap-tiap tahun ada kita bagi, bincang, kita cadang. Lama lama lama, *last* sekali kerajaan setuju juga lah...”

Partisipan 4: “...bagi saya, dia akan memberikan satu dimensi baru supaya bukan saja kerajaan itu sahaja yang akan menanggung dia semasa menjalani apa-apa hukuman. Khidmat masyarakat ni, dia akan ada *side income*. So, dalam masa yang sama dia akan mengurangkan beban, tempoh tahanan...”

Partisipan 9: "...Saya rasa satu benda yang baru dan benda ni dah cuba dihighlightkan oleh, saya rasa, dengan satu artikel tu, makna sudah ada cubaan-cubaan untuk mempromote satu benda baru la, dan mungkin lebih berkesan. Dan kalau lah dengan khidmat masyarakat ni lebih mendatangkan kesan, lebih menginsafkan, lebih menakutkan orang, so kenapa kita tak buat? Satu benda yang sangat-sangat elok la. Tapi benda ni dah cuba dihighlightkan..."

Keadaan ini berbeza dengan apa yang berlaku di negara Barat. Perintah khidmat masyarakat diperkenalkan oleh aktivis undang-undang dan kemudian disebar secara meluas. Ini menyebabkan perintah ini terkenal secara mendadak dan pelaksanaannya bukan sesuatu yang asing (Menzies 1986). Justeru, adalah wajar untuk memperkenalkan perintah khidmat masyarakat ini dalam sistem keadilan jenayah Syariah di Malaysia, sama ada dimasukkan dalam mana-mana peruntukan sedia ada atau dilaksanakan oleh Hakim Syarie dengan mentafsirkan peruntukan sedia ada menurut budi bicara.

KESIMPULAN

Perintah khidmat masyarakat merupakan satu hukuman pilihan yang ingin dicadangkan dalam sistem keadilan jenayah Syariah di Malaysia. Walau bagaimanapun, pelaksanaannya perlu mengambil kira pelbagai aspek dan disesuaikan dengan keadaan semasa. Berdasarkan bidang kuasa Mahkamah Syariah, hukuman ini mungkin boleh dilaksanakan di bawah peruntukan Seksyen 54, 55 dan 56 (Akta 559) dan Seksyen 129, 130 (Akta 560). Peruntukan ini dilihat boleh diperincikan atau mungkin dibuat tafsiran berdasarkan budi bicara hakim. Hukuman ini juga dilihat mempunyai prospek yang cerah untuk dilaksanakan pada masa hadapan. Hal ini adalah berdasarkan dapatan kajian daripada temu bual bersama para Hakim Syarie.

Justeru, kajian ini memberi ruang atau implikasi kepada para penggubal undang-undang Syariah dan para Hakim Syarie untuk mempertimbangkan pelaksanaan perintah khidmat masyarakat kepada pesalah jenayah pada masa hadapan. Namun demikian, perintah ini boleh dijatuhkan setelah mempertimbangkan faktor-faktor tertentu. Justeru, kajian ini mencadangkan agar kajian lanjutan dibuat berhubung dengan faktor-faktor pemberat dan peringan yang perlu dikaji sebelum dijatuhkan hukuman ini. Ini bertujuan untuk memastikan objektif sesuatu hukuman tercapai dan mampu memberi kesan kepada pesalah jenayah Syariah.

RUJUKAN

- Akta Mahkamah Kehakiman 1964 [Akta 91].
 Akta Mahkamah Rendah 1948 [Akta 92].
 Akta Mahkamah Syariah (Bidangkuasa) 1965 Pindaan 1988 [Akta 355].
 Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 559].
 Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 560].
 Brennan, B.Y.T.P. & Mason, L. 1983. Community service: A developing concept. *Federal Probation* 47: 49-57.
 Israel, M. & Dawes, J. 2002. 'Something from nothing': Shifting credibility in community correctional programmes in Australia. *Criminology and Criminal Justice* 2(1): 5-25.
 Menzies, K. 1986. The rapid spread of community service orders in Ontario. *Canadian Journal Criminology* 28: 157-169.
 Nurbazla Ismail. 2014. Prospek perintah khidmat masyarakat oleh Mahkamah Syariah. Tesis Sarjana. Jabatan Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
 Nurbazla Ismail & Mohd Al Adib Samuri. 2014a. Syariah judge's perspective on community service order. *Asian Social Science* 10(16): 71-80.
 Nurbazla Ismail & Mohd Al Adib Samuri. 2014b. Matlamat perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah menurut maqasid Syariah dan pandangan Hakim Syarie. *Ulum Islamiyyah Journal* 14(Dec): 113-130.
Perlembagaan Persekutuan Kerajaan Malaysia. 2009. Cet. ke-14. Kuala Lumpur: MDC Publishers Sdn. Bhd.

TEMU BUAL

- Abdul Ghani Kiefli. 2012. Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Kuala Lumpur, 10 Oktober.
 Abdul Wahid Md. Ali. 2012. Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Pahang, 4 Disember.
 Abdul Walid Abu Hassan. 2012. Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Kuala Lumpur, 23 Oktober.
 Amran Mat Zain. 2012. Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Kuala Lumpur, 10 Oktober.
 Mohamed Fouzi Mokhtar. 2012. Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Selangor, 12 Oktober.
 Mohd Khalidun Mohd Sharif. 2012. Perintah Khidmat Masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Johor, 7 November.
 Mohd Yusof Abd. Ghani. 2012. Perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Pahang, 3 Disember.

- Sharifuddin Abdul Rahman. 2012. Perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Johor, 7 November.
- Sheikh Abd. Rahman Abdullah. 2013. Perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Kedah, 26 Januari.
- Sheikh Mohd Roze Abdul Wahab. 2013. Perintah khidmat masyarakat di Mahkamah Syariah. Temu bual. Kedah, 26 Januari.

Nurbazla Ismail
Jabatan Syariah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA
nurbazla@ukm.edu.my

Mohd Al Adib Samuri
Jabatan Syariah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA
al_adib@ukm.edu.my